

УДК 344

ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Наталія ДМИТРЕНКО,
аспірант кафедри галузевого права,
викладач кафедри галузевого права історико-юридичного факультету
Херсонського державного університету

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню такого актуального питання, як дослідження зарубіжного досвіду протидії правопорушенням, які скоюють військовослужбовці. Встановлено, що залежно від юридичних технологій і військових доктрин, прийнятих в зарубіжних державах, приналежності їх національних систем права до відповідної правової системи, а також від стану збройних сил правове регулювання протидії правопорушенням військовослужбовців здійснюється по-різному, в тому числі за допомогою спеціального військово-дисциплінарного законодавства, розділів і норм в декількох джерелах військового права.

Значення дослідження позитивного досвіду протидії військовим правопорушенням в зарубіжних країнах дуже велике, адже науковий аналіз роботи зарубіжних державних інститутів полягає в тому, що він дозволяє краще вивчити, зрозуміти, побачити сильні і слабкі сторони роботи з протидії даному виду злочинності, щоб уникнути помилок, наявних в закордонній практиці.

Ключові слова: протидія, злочинність, попередження, військовослужбовці, зарубіжні країни.

COUNTERING THE OFFENSE OF SOLDIERS: THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

Natalia DMYTRENKO,
Postgraduate Student at the Department of Branch Law,
Teacher at the Department of Branch Law of the Faculty of History and Law
of the Kherson State University

SUMMARY

The article is devoted to the research of such topical issue as the study of foreign experience of combating offenses committed by servicemen.

It is established that, depending on the legal technologies and military doctrines adopted in foreign countries, the affiliation of their national law systems to the relevant legal system, as well as the provisions of the armed forces, the legal regulation of counteracting the offenses of military personnel is carried out differently, including through: disciplinary legislation, sections and norms in several sources of military law.

The importance of researching the positive experience of combating war crimes in foreign countries is important, as scientific analysis of the work of foreign state institutions is that it allows you to better study, understand, see the strengths and weaknesses of the work to counteract this type of crime, so that Avoid mistakes that exist in foreign practice.

Key words: counteraction, crime, warnings, military personnel, foreign countries.

COMBATAREA INFRAȚIUNILOR PERSONALULUI MILITAR: EXPERIENȚA ȚĂRILOR STRĂINE

REZUMAT

Articolul este dedicat studierii unei astfel de probleme urgente precum studiul experienței străine de combatere a infracțiunilor comise de militari. Se stabilește că, în funcție de tehnologiile legale și doctrinele militare adoptate în țările străine, apartenența sistemelor lor de drept național la sistemul juridic relevant, precum și prevederile forțelor armate, reglementarea legală de contracarare a infracțiunilor personalului militar se realizează diferit, inclusiv prin: legislație disciplinară, secțiuni și norme din mai multe surse de drept militar.

Importanța cercetării experienței pozitive de combatere a crimelor de război în țări străine este importantă, deoarece analiza științifică a activității instituțiilor de stat străine este că vă permite să studiați mai bine, să înțelegeți, să vedeți punctele forte și punctele slabe ale activității de combatere a acestor tip de crimă, astfel încât să evitați greșelile care există în practica străină.

Cuvinte cheie: contraacțiune, criminalitate, avertismente, personal militar, țări străine.

Постановка проблеми. У нинішніх умовах глобалізації, зближення держав у галузі міжнародного, культурного співробітництва, а також правових систем великого значення набувають питання забезпечення громадського порядку, безпеки людини та протидії злочинам у військовій сфері.

У нашій країні зберігається високий рівень злочинності у військовій сфері і злочинності взагалі. У зв'язку з цим

вивчення позитивного досвіду протидії правопорушенням у військовій сфері в західних країнах є вельми актуальним. Але варто зазначити, що, аналізуючи зарубіжний досвід, необхідно обережно підходити до питань його впровадження і використання у вітчизняній практиці.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що значення дослідження позитивного досвіду

протидії військовим правопорушенням в зарубіжних країнах є дуже важливим, адже науковий аналіз роботи зарубіжних державних інститутів полягає в тому, що він дозволяє краще вивчити, зрозуміти, побачити сильні і слабкі сторони роботи з протидії даному виду злочинності, щоб уникнути помилок, наявних в закордонній практиці.

Стан дослідження. Проблемами дослідження протидії правопорушень серед військовослужбовців у зарубіжних країнах займалися А.Е. Жалинський, А.В. Серебреннікова, М.А. Морозов та інші вчені.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану та особливостей попередження злочинності у військовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Розвиток системи попередження злочинності у Збройних силах України вимагає аналізу досвіду з протидії правопорушенням військовослужбовців збройних сил інших держав з метою дослідження і виявлення потенційної можливості для імплементації у вітчизняну систему окремих елементів іноземних систем.

При цьому доцільним є вивчення способів вирішення проблем забезпечення військового правопорядку в збройних силах ФРН і Франції, США (як характерних представників континентальної і англосаксонської правових систем, а також основи військового потенціалу блоку НАТО), в Армії оборони Ізраїлю (як війську в умовах постійного військового конфлікту), а також у Силах самооборони Японії (в силу особливостей національного менталітету військовослужбовців і специфіки системи попередження злочинності).

В останні двадцять років у збройних силах досліджуваних держав розвиваються теорія і практика протидії правопорушенням військовослужбовців. При цьому військові кримінологи цих країн вважають за краще вести мову не про попередження злочинності як соціального явища, а лише про її обмеження, про стримуючий вплив на конкретні криміногенні чинники і обставини.

Протидія правопорушенням військовослужбовців у збройних силах зарубіжних держав, крім деяких спільних рис, має й національну специфіку.

Німеччина. Так, у ФРН попередження злочинів військовослужбовців регламентоване, крім Конституції 1949 р., також і системою військового дисциплінарного права, що включає Військово-кримінальний закон, Закон «Про військовий обов'язок», Закон «Про статус військовослужбовця», Закон «Про правове становище військовослужбовців» (1975р.), Закон «Про вибори довірених осіб військовослужбовців», Положення про охорону материнства жінок-військовослужбовців (1991 р.), Дисциплінарний статут, Постанову про регулювання відносин «начальник – підлеглий», Положення про дисциплінарну практику в бундесвері, Постанову про заснування військового суду, Положення про порядок розгляду скарг і заяв [1].

У збройних силах ФРН визначають первинну, вторинну і третинну превенції. Первинна превенція спрямована на подолання дефіциту соціальності і позитивної правосвідомості як головної причини злочинів військовослужбовців. Вторинна превенція здійснюється органами військової юстиції. Вона пов'язана з правовими засобами утримання від злочинів. Третинна превенція включає профілактичні заходи і засоби [2, с. 36].

У системі протидії правопорушенням німецьких військовослужбовців акцент зроблений на дотриманні ними військового дисциплінарного права, тобто на виконанні військово-службових обов'язків із застосуванням до них відповідних санкцій і примусових заходів.

Військовослужбовці Бундесверу можуть залучатися за скоєні злочини і правопорушення до юридичної відпо-

відальності, а також до інших заходів впливу, які мають виховну мету. У Бундесвері з метою забезпечення військового порядку застосовуються заохочення або осуд військовослужбовців, що спонукає їх до коректного виконання встановлених законом службових обов'язків або робить можливим дострокове звільнення.

Відповідно до Дисциплінарного статуту до військовослужбовців за визнання особливих успіхів застосовуються офіційні заохочення. Як правило, вони поєднуються з додатковою відпусткою терміном до двох тижнів. До тих, хто чинив протиправні дії, які не є злочинами, застосовуються два види дисциплінарних стягнень: а) прості стягнення (оголошуються командирами роти і вище); б) стягнення, що накладаються в судовому порядку [1, с. 140]. Засоби дисциплінарного впливу (не покарання) застосовуються до військовослужбовців у тому разі, якщо відбулося порушення внутрішнього порядку в збройних силах.

Якщо була порушена зовнішня здатність функціонування збройних сил або відбулося серйозне порушення військового правопорядку, то кримінально-правові заходи (покарання) є обов'язковими [1, с. 143].

До військовослужбовців за правопорушення застосовують догану, сувору догану (офіційна догана оголошується в присутності військовослужбовців підрозділу), дисциплінарне стягнення (до місячної суми грошового утримання чи грошового забезпечення), незвільнення з розташування частини (заборону залишати казарму без дозволу, заходити в інші казарми), заборону приймати відвідувачів тривалістю від однієї доби до трьох тижнів, дисциплінарний арешт (просте позбавлення волі з регулярним залученням до служби тривалістю від трьох діб до трьох тижнів) [3, с. 24–25].

Службові проступки можуть водночас бути і кримінальними злочинами (наприклад, поїздка всупереч забороні на службовій машині під впливом алкоголю, що супроводжується нещасним випадком).

Також була сформована і нині діє система правоохоронних органів, що забезпечують протидію правопорушенням військовослужбовців. Так, вищим військово-юридичним органом є відділ службових, правових питань, судочинства і військово-церковної служби. Організаційно він входить до складу управління військово-адміністративного права міністерства оборони ФРН. Відділу підпорядковані військові суди і військові трибунали (судові палати), юридичні радники при штабах об'єднань, з'єднань та інших установ, а також викладачі юриспруденції військових навчальних закладів.

Основу органів протидії правопорушенням військовослужбовців, крім військового командування, становлять військові суди, зокрема два вищих військово-дисциплінарних суди при федеральному адміністративному суді, військові трибунали при армійських корпусах (військово-дисциплінарні суди першої інстанції), а також суди військових трибуналів.

Франція. У Збройних силах Франції протидія правопорушенням військовослужбовців здійснюється за образом і подобою такої діяльності в Бундесвері, але має свої особливості. Так, нормативно-правову базу забезпечення військового правопорядку становить Конституція Франції, а також система військового законодавства, що складається з Кодексу про національну повинність (1971 р.), Кодексу військової юстиції (2006 р.), Закону «Про загальний статус військовослужбовців» (1972 р.), Закону «Про статус військовослужбовців» (2005 р.), Дисциплінарного статуту (1975 р.), інших нормативних правових актів, в тому числі спеціальних актів Міністерства оборони [4].

Забезпечення протидії правопорушенням військовослужбовців у Збройних силах Франції здійснюється

не тільки загальними (як у Великобританії) і адміністративними судами, а й спеціальними державними судами у справах військовослужбовців. Основу системи забезпечення військового правопорядку становить повсякденна діяльність військового командування Франції, яке наділене правом за проступки і правопорушення залучати військовослужбовців до дисциплінарної та кримінальної відповідальності, а за досягнення під час несення служби – заохочувати їх.

Військовослужбовці в разі вчинення правопорушень підлягають притягненню до відповідальності, крім таких випадків: приведення до повного, тимчасового, часткового або остаточного звільнення в запас при здійсненні професійних проступків; при виключенні зі списків на висунування з кадрового складу; при тимчасовому звільненні. З метою забезпечення військового правопорядку за порушення при виконанні військовослужбовцями своїх обов'язків або недбалість під час несення служби на них накладаються дисциплінарні стягнення.

Один і той же проступок залежно від характеру або тяжкості може спричинити сукупно дисциплінарне стягнення, професійну санкцію, санкцію відповідно до статусу або кримінальне покарання. Дисциплінарне покарання не звільняє військовослужбовця від кримінальної відповідальності за злочин, а відмова від залучення військовослужбовця до суду не є перешкодою для накладення на нього дисциплінарного стягнення. Це стосується випадків виправдання у суді або припинення кримінальної справи.

У таких випадках використовується таблиця дисциплінарної кваліфікації військових правопорушень, в якій перераховуються різні проступки і визначається ступінь покарання за їх вчинення [4, с. 128].

На рядових накладаються попередження, обмежене незвільнення з розташування військової частини, незвільнення з розташування військової частини на цілий день, арешт, суворий арешт, а також зниження в званні. Арешт накладається за серйозний проступок або за ряд менш серйозних проступків. У такому разі військовослужбовець несе службу в звичайних умовах, але йому заборонено в позаслужбовий час залишати свою частину або місце, визначене йому командиром частини. Тривалість арешту визначається добою (протягом цього часу військовослужбовець не може претендувати на звільнення).

Суворі догана оголошується за серйозний проступок або за дуже серйозний. Суворий арешт накладається за дуже серйозний проступок. Військовослужбовець, який отримав суворий арешт, до несення військової служби в частині не залучається і поміщається на гауптвахті. При цьому офіцери і унтерофіцери розміщуються в окремих камерах, рядовий склад – в загальних камерах.

Ізраїль. На відміну від більшості держав Ізраїль не має Конституції як єдиного основного закону, що визначає права та обов'язки громадян. Специфічні військові правовідносини в Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) регулюються Законом «Про загальний військовий обов'язок» (1959 р.), який поширюється на громадян Ізраїлю, які досягли 18 років, а також на осіб, які мають статус постійного жителя (як чоловіків, так і жінок). Правова система Ізраїлю близька до англосаксонської правової сім'ї.

Система протидії правопорушенням військовослужбовців у цій державі має дворівневу структуру. Тут існує система армійських кримінальних трибуналів і система дисциплінарних судів [5].

Якщо військовослужбовець ЦАХАЛу скоює кримінальний злочин, то розгляд проводить армійський кримінальний трибунал, який не поступається за своїми повноваженнями судам загальної юрисдикції (він уповноважений засудити до довічного ув'язнення і навіть винести смерт-

ний вирок). Однак нерідко дії солдата не кваліфікуються як правопорушення, але його поведінка заслуговує, на думку командирів, осуду і покарання. Тоді розгляд проводить дисциплінарний суд. Саме ним розглядаються питання накладення дисциплінарних стягнень.

Крім того, забезпеченню військового правопорядку в ЦАХАЛі притаманні особливості, які пов'язані з перманентним перебуванням Армії оборони Ізраїлю в стані війни. Це визначає основою протидії правопорушенням військовослужбовців жорсткий дисциплінарний вплив. Неминучість покарання за свідоме нехтування виконанням своїх обов'язків військовослужбовцями та порушення військової дисципліни – це основний і неухильно дотримуваний принцип забезпечення військового правопорядку в Армії оборони Ізраїлю.

При цьому військовим законодавством Ізраїлю не передбачений дисциплінарний арешт. Тут відсутні гауптвахти, але існує найсуворіша система стягнень за порушення військового правопорядку і дисципліни, в тому числі наряди на роботу і службу, позбавлення п'ятничної відпустки, продовження терміну зборів для резервістів, зниження в званні для сержантів, дострокове звільнення в запас для офіцерів [5].

Особливістю забезпечення військового правопорядку і військової дисципліни в ЦАХАЛі є практика нестатутних стягнень у вигляді підвищених фізичних навантажень. Застосування тілесних покарань, підвищених фізичних навантажень до військовослужбовців-правопорушників не закріплене законодавцем в нормативно-правових актах, але реалізується на практиці сержантами постійно. На думку вищого військового командування ЦАХАЛу, такі покарання неприпустимі, але багато стройових командирів вважають інакше.

Серед системи покарань, не передбачених армійськими законами, існують такі: заборона користуватися спортзалом, вказівка написати п'ятсот разів речення про необхідність бути в військовій частині без запізнь. У разі виявлення таких порушень армійські прокурори скасовують незаконні розпорядження, замінюють їх законними дисциплінарними заходами.

Система протидії правопорушенням військовослужбовців ЦАХАЛу має й інші особливості. Наприклад, командир зобов'язаний розглянути дисциплінарну скаргу підлеглого протягом семи днів з моменту надходження, однак ця норма на практиці є лише рекомендацією, оскільки її порушення не тягне за собою ніяких правових наслідків.

Японія. Військове командування та органи військової поліції Сил самооборони Японії при протидії правопорушенням військовослужбовців спрямовують основні зусилля не на проблеми боротьби зі злочинністю кримінально-правовими засобами. Навпаки, вони акцентують на більш широкі проблеми соціальної політики боротьби зі злочинністю. Це передбачає використання всіх засобів, наявних в розпорядженні держави і суспільства.

Військово-кримінологічним аспектом кримінальної політики сучасної Японії є профілактика будь-яких правопорушень військовослужбовців. Акценти при цьому зміщені з державно-правової галузі на соціальну. Такий стан правопереджувальної діяльності держави відповідає очікуванням і стереотипам, які виробилися в свідомості японця. Така діяльність держави детермінована тим, що в сучасній японській юридичній науці загальноприйнятим є розуміння попередження злочинності як системи заходів з контролю над нею.

Об'єктами попередження злочинності в теорії кримінології Японії визнаються не тільки злочини в їх кримінально-правовому вимірі, а й антисоціальні явища, що завдають шкоди правовим інтересам, які охороняються законом.

У повсякденній роботі зі збереження законослухняної поведінки військовослужбовців правоохоронні органи Сил самооборони Японії використовують комплексне поняття «делінквентність» [6, с. 177]. Мета звернення до делінквентності полягає в тому, щоб якомога більше застосувати до військовослужбовців виховні заходи.

Заходи попередження первинної злочинності військовослужбовців поділяються на такі: зверненні до Сил самооборони Японії в цілому або до окремих груп військовослужбовців; адресовані до конкретних військовослужбовців, щодо яких можна обґрунтовано припускати, що вони можуть вчинити злочин в силу особистісної характеристики, умов військової служби, навколишнього оточення; заходи, що вживаються щодо військового правопорядку.

У галузі соціального контролю та ізоляції суспільно небезпечних осіб військові колективи, товариші за службою безпосередньо контактують з військовослужбовцями, чия поведінка викликає побоювання, висловлюють щодо них своє негативне ставлення, роблячи їм попередження і продовжуючи цим давні національні традиції в адаптованому до сучасності вигляді.

Висновки. У сучасних умовах в збройних силах зарубіжних країн протидія правопорушенням військовослужбовців виділяється як найбільш дієвий спосіб попередження їх злочинності. Під протидією правопорушенням військовослужбовців у збройних силах більшості зарубіжних країн розуміється комплекс здійснюваних військовими командувачами і органами військової юстиції заходів, спрямованих на підвищення бойової і мобілізаційної готовності військових частин і з'єднань при виконанні численних адміністративних функцій (це, зокрема, видання наказів, директив та інших нормативних актів); застосуванні дисциплінарної влади; проведенні дізнання; проведенні службової перевірки, адміністративного (службового) розслідування; організації служби військ і роботи з профілактики дисциплінарних правопорушень; правовому

навчанні і вихованні військовослужбовців; систематизації військового законодавства.

Вибіркове використання зарубіжного досвіду з метою збільшення ефективності протидії правопорушенням військовослужбовців є важливим фактором для зменшення злочинності у Збройних силах України.

Список використаної літератури:

1. Конституция и законодательные акты ФРГ : официальные тексты. Москва, 2014. С. 139–143.
2. Крилова Н.Е., Серебренникова А.В. Кримінальне право закордонних країн (Англії, США, Франції, Німеччини). Москва : Видавництво «Зерцало», 2005. 208с.
3. Жалинский А.Э., Рерихт А. Введение в немецкое право. Москва : Спарк, 2001. 340 с.
4. Конституция и законодательные акты Французской Республики : официальные тексты. Москва, 2012. 370 с.
5. Израильское право и законодательство. *Правовой портал. Военное право, армейские проблемы.* 2000–2012. URL: <http://www.pravo.israelinfo.ru/articles/voen/> (дата звернення: 22.11.2019).
6. Морозов Н.А. Сравнительно-правовой анализ преступности в современной Японии. Москва, 2009. 220с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Дмитренко Наталя Андріївна – аспірант кафедри галузевого права, викладач кафедри галузевого права історико-юридичного факультету Херсонського державного університету

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Dmytrenko Natalia Andriivna – Postgraduate Student at the Department of Branch Law, Teacher at the Department of Branch Law of the Faculty of History and Law of the Kherson State University

Ryzylova@gmail.com